

ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

УДК 336.276

Вахович І.М., д.е.н., професор

Кульчинська О.П., магістрант

Луцький національний технічний університет

ДЕРЖАВНИЙ БОРГ ЯК ІНДИКАТОР ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ

У статті зосереджено увагу на визначенні сутності державного боргу як індикатора фінансової безпеки та виявлено тенденції впливу боргових ризиків на параметри безпеки. Проведено аналіз впливу державного боргу на фінансову безпеку держави. Запропоновано розглядати державний борг в якості інструменту економічного зростання держави з контексту якого розроблено напрямки оптимізації державою боргу країни.

Ключові слова: державний борг, фінансова безпека, боргова політика, зовнішній борг, внутрішній борг, гарантований державою борг.

Вахович М.И., Кульчинская О.П.

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ДОЛГ КАК ИНДИКАТОР ФИНАНСОВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ СТРАНЫ

В статье сосредоточено внимание на определении сущности государственного долга как индикатора финансовой безопасности и выявлены тенденции влияния долговых рисков на параметры безопасности. Проведен анализ влияния государственного долга на финансовую безопасность государства. Предложено рассматривать государственный долг в качестве инструмента экономического роста государства из контекста которого разработаны направления оптимизации государством долга страны.

Ключевые слова: государственный долг, финансовая безопасность, долговая политика, внешний долг, внутренний долг, гарантированный государством долг.

Vakhovych I., Kulchinska O.

STATE DEBT AS THE INDICATOR OF THE COUNTRY'S FINANCIAL SECURITY

The article focuses on determining the essence of state debt as an indicator of financial security and identifies trends in the impact of risks on security parameters. The analysis of the influence of the state debt on the state financial security of the state is carried out. It is proposed to consider the state debt as an instrument of economic growth of the state and on the base the directions of optimization of the country's public debt are worked out.

Key words: state debt, financial security, debt policy, external debt, internal debt, guaranteed by the state debt.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Державний борг здійснює значний вплив на фінансову безпеку держави, що залежить насамперед від його обсягів та структури. Поглиблюється проблема тим, що при нарощенні державного боргу, отримані від внутрішніх та зовнішніх запозичень кошти, спрямовуються не на розвиток економіки країни, а на поточні видатки, в основному, соціального характеру. Тому сьогодні питання пошуку виважених підходів до грамотного управління та обслуговування державного боргу в умовах економічних та політичних труднощів, які переживає Україна, є надзвичайно актуальною.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Питаннями дослідження державного боргу, підходів до управління державним боргом та його впливу на економіку, співвідношення державного кредиту та державного боргу, бюджетного дефіциту та боргу досліджували класики економічної теорії: Дж. Кейнс, Т.

Мальтус, Д. Рікардо, А. Сміт, вітчизняні та закордонні вчені: Барановський О.І., Бінько І.Ф., Богдан Т.А., Василик О.Д., Вахович І.М., Дробот С.А, Єрмошенко М.М., Легкоступ І.І., Лютий І.О., Мартинюк В.П., Мунтян В.І., Пастернак-Таранушенко Г.А., Поліщук О.В., Руда О.Л., Смирнов С.М. та багато інших. Однак низка питань залишається не вирішеною.

Цілі статті. Обґрунтування економічної сутності державного боргу, виявленні тенденцій його нарощення та впливу на фінансову безпеку країни..

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Для України державний борг набуває характеру не тільки фінансової, але й соціальної проблеми, оскільки величина його протягом останніх років стрімко зростає, що стає загрозою соціально-економічній безпеці країни. Видатки на обслуговування державного боргу здійснюються за рахунок коштів загального фонду бюджету, тому борг стає надважким тягарем для державного бюджету України, і відповідно – населення країни, на яке накладаються значні податки. При такій ситуації існують значні боргові ризики, які вимагають особливої уваги органів державної влади та оптимізації управління державним боргом. Ці ризики спричинені високим рівнем боргового навантаження, несприятливою валютною структурою державного і гарантованого державою боргу, а також не підйомним для України графіком платежів по ньому.

Разом з тим, базуючись на дослідженні вітчизняних та закордонних науковців, систематизуємо і негативні наслідки наявності внутрішнього державного боргу:

1) погашення заборгованості проводиться за рахунок бюджетних коштів, тобто за рахунок платників податків: таким чином відбувається перерозподіл доходів до власників державних цінних паперів, тобто, як правило, до заможних верств суспільства;

2) для зменшення боргу держава може збільшувати податки, що може призвести до макроекономічних наслідків, таких як зменшення інвестицій.

Вихід держави на ринок позикового капіталу посилює конкуренцію на грошовому ринку, що у свою чергу призводить до збільшення відсоткових ставок на грошовий капітал. Це позбавляє приватний сектор певної частини інвестицій та відповідно перешкоджає економічному розвитку країни. Адже стійким станом захищеності держави є фінансова безпека, за якого відсутній, попереджений або нейтралізований вплив дестабілізуючих факторів на забезпечення стабільності, ефективності та збалансованості розвитку економіки, соціальної та екологічної сфер країни [2]. Одним з таких дестабілізуючих факторів виступає державний та гарантований державою борг.

Для того, щоб оцінити рівень фінансової безпеки сталого розвитку держави, можна здійснити аналіз певних показників, які визначають стан боргової безпеки (табл. 1).

Згідно з проведеними розрахунками можна побачити, що деякі показники перевищують порогове значення. Варто зазначити, що усі розраховані індикатори за 2017 рік значно зменшились за винятком рівня зовнішньої заборгованості в доларах США на душу населення. Це зумовлено як рівнем інфляції, так і скороченням чисельності населення. Проте в загальному спостерігається позитивна тенденція. Найбільш помітно зменшився темп зростання державного боргу відносно темпу зростання ВВП – з 1,6 у 2015 році до 0,4 у 2017 році.

Усі розраховані показники є дестимуляторами, тобто їх підвищення негативно впливає на фінансову безпеку держави. Тому для визначення рівня фінансової безпеки варто скористатись такою формулою [2]:

$$P_{\text{ФБД}_i} = \frac{I_{\text{П}}}{I_{\text{Ф}}}$$

де: $P_{\text{ФБД}_i}$ – рівень фінансової безпеки за i -тим індикатором-дестимулятором;

$I_{\text{П}}$ – порогове значення індикатора фінансової безпеки;

I_{Φ} – фактичне значення індикатора фінансової безпеки.

Даний показник допоможе з'ясувати якою мірою той чи інший індикатор-дестимулятор впливає на рівень боргової і фінансової безпеки держави.

Таблиця 1

Оцінка рівня боргової безпеки держави

Показники	Порогове значення	2015	2016	2017
Величина державного боргу, млн. грн.		1572180,2	1929758,7	2141674,4
ВВП, млн. грн.		1979458,0	2383182,0	2982920,0
Державний борг, % до ВВП	<60%	79,4%	81,0%	71,8%
Темп зростання державного боргу, %		42,9%	22,7%	11,0%
Темп зростання ВВП, %		26,3%	20,4%	25,2%
Темп зростання державного боргу відносно темпу зростання ВВП, од.	<1	1,6	1,1	0,4
Величина внутрішнього державного боргу, млн. грн.		529460,6	689730,0	766678,9
Внутрішній державний борг, % до ВВП	<60%	26,7%	28,9%	25,7%
Величина зовнішнього державного боргу, млн. грн.		1042719,6	1240028,7	1374995,5
Зовнішній державний борг, % до ВВП	<25%	52,7%	52,0%	46,1%
Експорт товарів та послуг, млн. грн.		1044541,0	1174625,0	1430230,0
Зовнішній державний борг, % до експорту товарів і послуг	<165%	99,8%	105,6%	96,1%
Доходи державного бюджету, млн. грн.		531551,0	612103,0	787297,0
Відношення державного боргу до доходів держбюджету, %	<300%	295,8%	315,3%	272,0%
Заборгованість уряду за державними цінними паперами, млн. грн.		539060,0	703120,0	780440,0
Заборгованість уряду за державними цінними паперами, % до ВВП	<30%	27,2%	29,5%	26,2%
Величина зовнішнього державного боргу, млн. дол. США		43445,40	45604,60	48989,40
Чисельність населення, млн. чол.		45,8	42,6	42,4
Рівень зовнішньої заборгованості на душу населення, дол. США	<200	949,4	1071,0	1155,7

Також з його допомогою можна визначити рівень фінансової міцності або рівень фінансових ризиків, загроз та небезпек. Для формування кількісних меж фінансового стану варто діапазон значень від 0 до 1 умовно поділити на чотири рівні частини [2]: від 0 до 0,25 – зона небезпеки; від 0,26 до 0,50 – зона передкризового стану; від 0,51 до 0,75 – зона реальних фінансових загроз; від 0,76 до 1,0 – зона фінансового ризику; 1,0 і більше – зона фінансової безпеки з певним рівнем запасу фінансової міцності.

Оцінку рівня фінансової безпеки держави з розрахованими індикаторами боргу зображено на рисунку 1.

Як свідчать розрахунки, Україна у 2017 році за такими індикаторами, як приріст ВВП до приросту боргу, внутрішнім державним боргом до ВВП, зовнішнім державним боргом у % до експорту товарів і послуг, відношенням державного боргу до доходів держбюджету, заборгованістю уряду за державними цінними паперами у % до ВВП має позитивні результати і позитивну динаміку. Разом з тим, за індикаторами, що характеризують співвідношення державного боргу до ВВП, зовнішнього державного боргу до ВВП, рівень зовнішньої заборгованості на душу населення, країна знаходиться у фінансовій небезпеці.

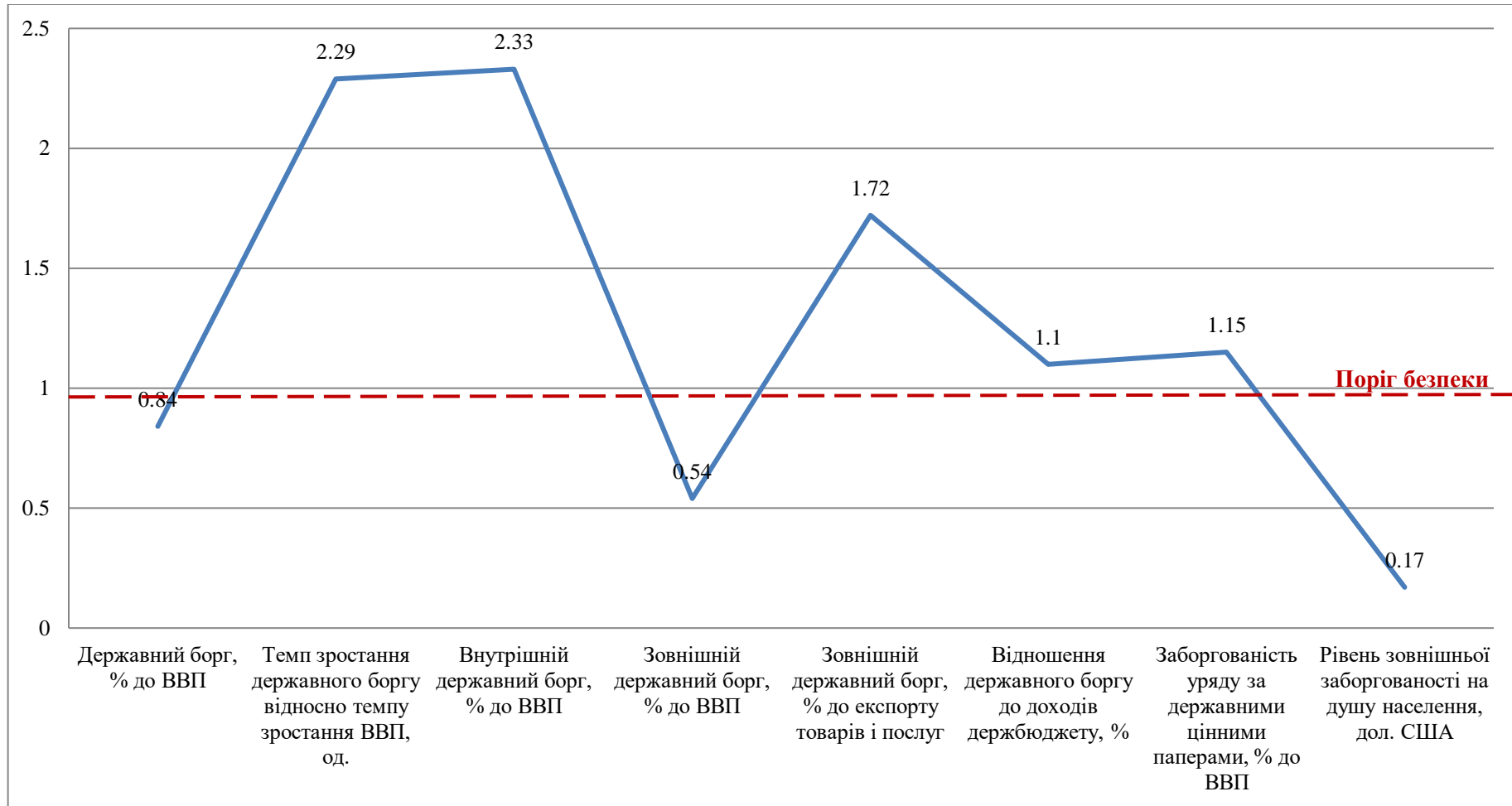

Рис. 1. Рівень фінансової безпеки України у 2017 році за індикаторами державного боргу

Додатковим аргументом щодо фінансової небезпеки країни за рівнем державного боргу є те, що у видатках державного бюджету на 2019 рік передбачено майже 418 млрд грн. (більше 37 % доходів бюджету) на обслуговування та повернення і зовнішніх, і внутрішніх боргів, з них майже 180 млрд грн, або понад 6 млрд доларів - виплати за зовнішнім боргом. Тому пошук шляхів удосконалення боргової політики країни є особливо важливим.

Наявність внутрішнього та зовнішнього державного боргу викликає необхідність ефективного управління. Під управлінням державним боргом розуміється сукупність заходів держави щодо виплати доходів кредиторам і погашення позик, визначення умов випуску нових державних цінних паперів. Основною метою управління державним боргом є оптимізація витрат, пов'язаних із фінансуванням дефіциту державного бюджету.

Боргові проблеми України не є унікальними і мають зарубіжні аналоги. Проте використання досвіду розвинутих країн з управління боргом є проблематичним, оскільки західна практика базується на принципах чистої конкуренції, відповідності ціни грошей на боргових та інвестиційних ринках, передбаченості темпу кругообігу капіталу тощо.

Сьогодні зрозуміло, що оздоровлення фінансової системи України неможливе без розробки науково обґрунтованої стратегії обслуговування державного боргу. Проблеми державного боргу повинні стати окремим напрямом дослідження у сферах економічного аналізу, прогнозування, фінансового менеджменту, господарського права. Тобто, основним положенням даної концепції має бути те, що державний борг розглядатиметься не з позиції боргового тягаря на економіку України, а в якості інструменту економічного зростання держави. Основні шляхи оптимізації державного та гарантованого державою боргу згруповані на рисунку 1.

Рис. 1. Напрямки оптимізації державного боргу країни

Відповідно, залучені зовнішні запозичення повинні бути спрямовані на фінансування високотехнологічних галузей національної економіки та збільшення виробничих потужностей, перш за все тих підприємств, продукція яких експортується.

Збільшення обсягів експорту продукції спричинить зростання валютних надходжень до країни, які необхідні при обслуговуванні зовнішніх зобов'язань.

Висновки. Розрахунки показали що проблемним аспектом є гарантований державою борг та неплатоспроможність позичальників. Тому доцільним буде посилення моніторингу цільового використання коштів суб'єктів господарювання, отриманих під державні гарантії. Не менш важливим пунктом стратегії є довгострокове планування державної заборгованості з врахуванням усіх можливих форс-мажорних ситуацій. Таке рішення допомогло б більш скоординовано і зважено приймати рішення стосовно нових запозичень. Для того, щоб вирішити проблему зростання розміру державного боргу України та усунути пов'язані з цим негативні наслідки, потрібно вдосконалити боргову політику держави, оптимізувати видатки державного бюджету, при залученні коштів використовувати їх на розвиток економіки. Важливим є також скорочення дефіциту бюджету.

Підсумовуючи зазначимо, що пошук механізмів удосконалення управління державним боргом, на нашу думку, має відбуватись у площині: реформування секторів економіки у бік експортоорієнтованих, високотехнологічних виробництв з високим вмістом доданої вартості; збільшення частки зобов'язань в національній валюті у загальній сумі державного і гарантованого державою боргу України; запровадження механізмів фіскальної децентралізації; оптимізації видатків державного бюджету; зменшення рівня інфляції; зменшення відсоткових ставок за кредитні ресурси; покращення інвестиційного клімату у державі; поступове зменшення від кредитів МВФ, інших міжнародних організацій та структур.

Список використаних джерел:

1. Бюджетний Кодекс України зі змінами, внесеними згідно із Законами від 07.10.2010 – 21.12.2016 р. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
2. Вахович І. М. Фінансова політика сталого розвитку регіону: методологія формування та механізм реалізації / Луцьк «Надстир'я» – 2007. – С. 239-270.
3. Смирнов С.М. Шляхи вдосконалення системи управління фінансовою безпекою регіону / Актуальні проблеми економіки. – 2005. – №2. – с.105-110.
4. Єрмошенко М. Стратегічна інформація в забезпеченні фінансової безпеки держави / Актуальні проблеми економіки, 2005. – № 10 (52). – С.77-89.
5. Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України / Національний інститут проблем міжнародної безпеки. / За ред. А.І.Сухорукова. – К., 2003. – 64 с. – С. 53-56.
6. Барановський О. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення): Монографія. – К.: КНТЕУ, 2004. – 759 с. – С.712-733.
7. Поліщук О. В. Сучасний стан та методи удосконалення управління зовнішнім боргом України: / Поліщук О.В., Цимбал В.В. – Електронний ресурс.

УДК 336.01

Олександренко І.В., кандидат економічних наук, доцент

Шевченко М.О. магістр спеціальності „Фінанси, банківська справа та страхування”

Луцький національний технічний університет

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

У статті подано визначення та сутнісні характеристики фінансової безпеки фермерського господарства. Відображено основні загрози забезпечення високого рівня фінансової безпеки фермерських господарств в Україні. Подано результати аналітичного дослідження економічного розвитку сільськогосподарських підприємств в Україні. Визначено сутність та потребу в управлінні фінансовою безпекою фермерських господарств. Виокремлено сильні та слабкі сторони розвитку фермерських господарств в Україні, що склало основу для визначення напрямів підвищення рівня їх фінансової безпеки.

Ключові слова: активи, ліквідність, платоспроможність, управління фінансовою безпекою, фінансова безпека

Oleksandrenko I., Shevchenko M.